УДК 94 (477.54)

Заходи Російської Федерації з підтримки російської культури в Україні

Арзуманова Т. В.

Арзуманова Т. В. **Заходи Російської Федерації з підтримки російської культури в Україні.** Стаття присвячена розгляду заходів уряду та громадських організацій Російської Федерації, які спрямовані на підтримку російського культури в Україні. Доведено, що підтримка російської діаспори є провідним напрямком сучасної зовнішньої політики Росії. Сприяння розвитку російської мови, російських традицій, російських організацій в Україні – пріоритетне завдання Російської держави, бо тут проживає значна кількість етнічних росіян та російськомовних українців, які відносять себе до спільноти російського світу.
***Ключові слова*:** російська діаспора, російські організації, російський рух, «Русский мир», Інститут країн СНД, «Карта росіянина».

Арзуманова Т. В. **Мероприятия Российской Федерации по поддержке русской культуры в Украине.** Статья посвящена рассмотрению мероприятий правительства и общественных организаций Российской Федерации, направленных на поддержку русской культуры в Украине. Доказано, что помощь русской диаспоре является ведущим направлением современной внешней политики России. Содействие развитию русского языка, русских традиций, русских организаций в Украине – приоритетное задание России, ибо здесь проживает значительное количество этнических русских и русскоязычных украинцев, которые относят себя к общности русского мира.
***Ключевые слова*:** русская диаспора, русские организации, русское движение, «Русский мир», Институт стран СНГ, «Карта русского».

Arzumanova T. V. **The Russian Federation measures, directed on Russian culture support in Ukraine.** The article is devoted to consideration of Russian Federation government and public organizations measures which are directed on Russian culture support in Ukraine. The author proves that one of the main direction of Russian modern foreign policy is supporting of the Russian diaspore abroad. Foreground aim of Russian state is improving of Russian language, Russian culture, Russian organizations development because of large number ethnic Russians and Russian spoken Ukrainians in Ukraine. A great part of Ukrainian citizens identifies themselves with cultural Russian world.
***Key words*:** Russian diaspore, Russian organizations, Russian movement, «Russian world», Institute of CIS countries, «Map of Russian».

© Арзуманова Т. В.

Російська діаспора перевищує 25 мільйонів осіб за кордоном (8 334 тис. росіян за даними Всеукраїнського перепису мешкають в Україні) [13]. Робота з діаспорою розглядається як важливий аспект зовнішньої політики сучасної Росії, спрямованої на підтримку співвітчизників та піднесення авторитету Російської федерації на міжнародному рівні. З метою збереження російської культури урядом Російської Федерації та недержавними об'єднаннями підтримується діяльність російських організацій в Україні, ініціюється проведення освітніх, культурних, мистецьких заходів, спрямованих на підтримку розвитку російської мови і традицій в українському суспільстві.

Спеціальних досліджень, присвячених даній проблемі, в сучасній українській історіографії не існує. Джерельною базою дослідження виступили офіційні сайти російських та українських фондів та організації, мета діяльності яких спрямована на підтримку російської культури в Україні. Згадані інтернет-ресурси дозволяють дізнатися про структуру, основні напрямки діяльності даних організацій [6-8, 13].

Розглянути основні заходи уряду та ряду громадських організацій Росії, спрямованих на підтримку розвитку російської культури в Україні є метою даної статті.

Одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики Російської Федерації, спрямованих на піднесення впливу російської мови, культури, статусу Росії в інших державах, стало створення фонду «Русский мир» та відкриття на базі фонду російських центрів за кордоном. Фонд «Русский мир» було утворено за Наказом Президента Російської Федерації В. Путіна 21 червня 2007 р. [1]. Засновниками Фонду виступили Міністерство закордонних справ РФ та Міністерство освіти та науки РФ. Основною метою Фонду було проголошено «популяризацію російської мови – національного надбання Росії та світової культури». Завданнями Фонду в зарубіжних країнах стало формування схвальної думки про Росію у світі, поширення знань про країну; взаємодія з діаспорами та сприяння встановленню міжнаціональної поваги; сприяння поверненню росіян – емігрантів в Росію; підтримка громадських, академічних, освітніх організацій, які займаються проблематикою Російського світу; підтримка російських та закордонних центрів русистики; підтримка російськомовних засобів масової інформації, російськомовних сайтів та інформаційних ресурсів за кордоном та інше.

Перший російський центр в Україні було відкрито 17 червня 2009 р. в Харкові на базі наукової бібліотеки Народної української академії. На думку організаторів, поряд з основним напрямком діяльності центру – співпрацею з викладачами російської мови та літератури, в центрі планується проведення ряду громадських заходів («Георгієвська стрічка», відвідування студентами меморіалу Курська дуга та багато іншого) [1].

За підтримки фонду «Русский мир» в Харкові в 2009 році було реалізовано телевізійний проект «Російсько – українська дружба: історія та сучасність». Керівник відеоканалу «Перша столиця» К. Кеворкян зазначив: «Нашей главной целью было создание передачи, посвященной неразрывной связи русской и украинской культур. Мы решили подготовить сюжеты о выдающихся людях, жизнь и судьба которых была связана с Харьковом. Это и Алексей Толстой, и Александр Вертинский, и Велемир Хлебников» [15]. В межах даного телепроекту було створено 20 сюжетів про діячів культури, науки, мистецтва, церковнослужителів, які народилися або певний час працювали у Харкові.

Протягом 2009–2010 рр. російські центри було відкрито в Дніпропетровську, Донецьку, Київі. Луганську та Рівно.

Значний вплив на розвиток російської культури на Україні здійснює Інститут діаспори та інтеграції (Інститут країн СНД) на чолі з депутатом Державної Думи РФ, першим заступником голови Комітету Держдуми у справах СНД та зв'язкам із співвітчизниками Костянтином Затуліним. Інститут було засновано 11 квітня 1996 р. з метою сприяння культурній інтеграції на пострадянському просторі, підтримки російської мови та культури, російського населення. Важливе місце в роботі Інституту приділяється збору та обробці інформації про стан співвітчизників (росіян) в країнах колишнього СРСР та за кордоном, розробці моделей політичної, економічної культурної інтеграції на пострадянському просторі [3].

В Інституті працюють відділи України і Криму та філіал в Києві. Інститутом видаються тематичні збірки, зокрема протягом 1998–2008 рр. були видані матеріали, присвячені Україні, наприклад, «Испытание Украиной. Сборник статей по проблемам российско – украинских отношений», літературно-художній альманах «Крымский альбом») [3].

В рамках своєї діяльності Інститут проводить науково-практичні конференції та круглі столи. Наприклад, в 2008–2009 рр. проблеми розвитку України були розглянуті на організованих Інститутом конференціях: «Россия-Украина – стратегическое партнерство или железный занавес» (Киев), «К 1020-летию крещения Руси» (Киев), «Практика двуязычия в современном мире» (Киев). Основна тема даних конференцій та круглих столів – дискусії російських та українських вчених, політологів, політиків, громадських діячів щодо розвитку відносин між двома країнами, проблема позицій російської мови в українському суспільстві.

Позиції Росії в цих питаннях розкриті в словах директора Інституту К. Затуліна, який підкреслює, що умовою добросусідських відносин між Росією та Україною мають бути: «придание русскому языку, наряду с украинским, статуса государственного, сохранение

православного русско-украинского единства в лоне Московского патриархата» [14].

На думку співробітників Інституту, яка фактично є офіційною, завданням російської політики на Україні є підтримка свободи та демократії, що означає «ослабление и уход со сцены откровенно антироссийских политиков и сил, их вытеснение из государственного аппарата, в особенности из сфер образования, культуры, обороны и безопасности», «меры противодействия героизации активистов ОУН-УПА и других нацистских пособников» [14].

В жовтні 2007 р. в Росії було зареєстровано Фонд «Русские», метою якого стала боротьба за «соблюдение прав соотечественников за рубежом, содействие признанию русского языка государственным в странах с большой долей русскоязычного населения». Одним із найбільш дискусійних проектів Фонду стала ініціатива створити «карту русского» з метою підтримки співвітчизників за кордоном. «По «Карте русского», формально имея иностранное гражданство, русский человек должен получать те же права, какие имеет гражданин России. Исключением могут быть политические права и возможности» [9]. Дану ініціативу на Україні підтримувало ряд російських організацій, зокрема у Харкові – товариство «За культурно – языковое равноправие».

9 липня 2009 р. у Москві Фонд «Русские» почав видавати «Карту русского». Першу карту було виписано на ім'я М. Гоголя, творчість якого тісно переплетена з долею Росії і України. Даний проект не був підтриманий державою, однак активісти фонду наполягають на законодавчій підтримці «Карти русского» в якості документу російської ідентичності для співвітчизників за кордоном, які не втратили духовно – культурний зв'язок із Росією.

За умови офіціальної підтримки проекту з боку російської влади, володар «Карти русского», формально маючи іноземне громадянство, міг би отримати право на безкоштовну візу в Росію, право на отримання освіти в РФ на загальних з російськими громадянами правах, право працювати в Росії та займатися підприємницькою діяльністю на загальних правах, право служити за контрактом в лавах Збройних сил, право брати участь в громадсько-політичному житті Росії та інше [4].

«Карта русского», на думку членів Фонду «Русские», могла б чітко визначити статус російських співвітчизників, які мешкають за межами Російської Федерації, зобов'язати російську владу захищати росіян від дискримінації, утиску прав, особливо в сфері російської мови, освіти, православної релігії, культури.

Умовами отримання «Карту русского» могли б бути: володіння російською мовою, етнічна належність до російської нації, прихильність до російських традицій, православне віросповідання, для атеїстів та представників інших конфесій – поважне ставлення до православ'я: «Нашу карту может получить человек любого этноса.

Важно лишь, чтобы он ощущал себя русским и ценности русской цивилизации были ему близки, чтобы он был русским по духу» [4].

Всеукраїнський союз громадських організацій «Русское содружество» виступив з підтримкою ініціативи впровадження «Карты русского» в Украине. Однак російська влада виступила з негативною оцінкою ініціативи Фонду «Русские». Так, офіційний представник МІС Росії А. Несторенко назвав ідею карти росіянина «провокацією», яка «разделяет соотечественников по национальному и религиозному признаку, сеет в их среде ожидание льгот, дает возможность известным кругам в странах, где планируется выдавать карту, обвинить Россию в создании пятой колонны» [12].

Директор Інституту країн СНД К. Затулін також виступив з підтримкою ідеї видачі свідоцтв співвітчизника через мережу посольств і консульств. На його думку, документи, якщо вони будуть видаватися громадським організаціями, не будуть мати сили: «Это будет декоративный документ. Он не обеспечит никаких прав, никакой ответственности, никаких льгот для обладателя – только одно моральное удовлетворение, да вдобавок не от лица государства» [12].

Дискусія щодо «Карты русского» точилася і на засіданнях Всесвітнього конгресу співвітчизників (1-2 грудня 2009 р., Москва). Президент Росії Д. Медвєдєв підтримав ідею карти, зокрема у своєму виступі на конгресі він зазначив: «Общественные организации соотечественников смогут регистрировать таких людей и выдавать соответствующие свидетельства – разумеется, с учетом профессиональных навыков и общественной деятельности таких людей». Президент наголосив, що законопроект в 2010 р. буде внесено урядом на розгляд парламенту [12].

Аналогічний законопроект наприкінці листопада 2009 р. до Державної Думи було внесено депутатом К. Затуліним. Згідно з положеннями даного законопроекту «основанием для причисления человека к соотечественникам должно стать не только происхождение, но в первую очередь самоидентификация, подкрепленная общественной либо профессиональной деятельностью по сохранению русского языка, родных языков национальностей РФ и развитию культуры России» [12]. К. Затулін значно звузив пільги співвітчизників (на відміну від «Карты русского» Фонду «Русские»): «…бесплатная выдача долгосрочных российских виз и упрощенный порядок получения гражданства. Также обладатели свидетельств соотечественника смогут бесплатно посещать российские федеральные и муниципальные музеи и получать в российских архивах документы, подтверждающие их принадлежность к соотечественникам. Кроме того, предлагается закрепить за ними право бесплатного получения экстренной медицинской помощи, равно как и право быть похороненными в России» [12].

Значну увагу розвитку російського руху в Україні приділяють співробітники організації «Международный совет российских соотечественников», яка була утворена в жовтні 2002 р. До її складу в 2009 р. входили наступні російські об'єднання України: Российская община Севастополя, Русское Движение Украины, Русское общество им. А. С. Пушкина, Русская община Крыма, Измаильское Пушкинское общество, Русская община Украины, Русский культурный центр (м. Рівне), Союз севастопольских соотечественников России, Объединение организаций соотечественников «Русское содружество», Общественная организация межрегиональное движение «Русскоязычная Украина» [5].

«Международный совет российских соотечественников» спрямований на консолідацію російської діаспори, координацію роботи російських громадських товариств за кордоном.

Численність російської діаспори на Україні (майже третина) обумовила створення «Всеукраинского совета российских соотечественников» під час роботи Всеукраїнської конференції російських співвітчизників (конференції російських організацій України) в грудні 2007 р. в Ялті [10]. Основним завданням створеної ради мала стати консолідації російських товариств.

До складу «Всеукраинского совета российских соотечественников» увійшли наступні організації: Всеукраинское Объединение «Русское Содружество», Всеукраинское общество русской культуры «Русь», Украинская Ассоциация преподавателей русского языка и литературы (УАПРЯЛ), Всеукраинская организация «Русский совет Украины», Всеукраинская ассоциация «Русская школа», Союз православных граждан Украины, Партия «РУСЬ», общественная организация «Русский культурный центр «Русь», Русская община Крыма, Российская община Севастополя, Русская община Полтавской области, Ассоциация русских обществ Харьковского региона, общественные организации «Русский дом в Донецкой области», «Русский культурный центр» города Сумы, «Русский культурный центр» города Запорожье, Одесская областная организация «Единое Отечество», Областной русский культурный центр м. Рівне та інші. Головою організації було обрано народного депутата України В. Колісниченка (Партія Регіонів) [10].

Рішенням Президента РФ Д. Медвєдєва при Міністерстві іноземних справ у травні 2008 р. було утворено Федеральне агентство у справах СНД, співвітчизників, які мешкають за кордоном, і з міжнародного гуманітарного співробітництва («Россотрудничество»). Дана організація продовжила діяльність ліквідованого Російського центру міжнародного наукового та культурного співробітництва («Росзарубежцентр») [7]. «Росзарубежцентр» було утворено в 1994 р. як федеральний державний орган, робота якого спрямовувалася на розвиток гуманітарних, культурних, науково-технічних та

інформаційних зв'язків Росії із зарубіжними країнами. Дана організація сприяла підтримці розвитку російської мови і культури на Україні, виступала організатором проведення наукових конференцій, форумів, презентацій монографій, концертів, театральних вистав, тощо. Так, наприклад, за підтримки «Росзарубежцентра» в грудні 2006 р. у Києві пройшла науково – практична конференція "Русский язык в Украине как составной компонент исторически сложившегося двуязычия», в лютому 2007 р. в Ялті відбувся Міжнародний форум русистів [6].

Продовжуючи традиції «Росзарубежцентра», Федеральне агентство «Россотрудничество» провідним завданням визначає збереження та розвиток національно-культурної самобутності російських співвітчизників за кордоном через підтримку російської мови, культури, освіти. Разом з Міністерством освіти та науки РФ дана організація виступила активним учасником реалізації федеральної програми «Російська мова», спрямованої на забезпечення ефективного функціонування російської мови як основи розвитку інтеграційних процесів в СНД.

Утворені агентством за кордоном російські центри (в Україні існують в Києві та Сімферополі) надають інформацію про російську історію, культуру. В центрах проводяться музичні фестивалі, художні та фотовиставки, виступи російських творчих колективів, працюють клуби, студії.

Наприклад, в Російському центрі науки та культури в Києві протягом 2010 р. був проведений цілий ряд культурних та наукових заходів: Міжнародний форум «Защита русского языка, культуры и русскоязычного населения в странах СНГ и Балтии», І Міжнародний конкурс інструментальних ансамблів імені Дмитра Бортнянського, Пушкінський конкурс для школярів «Что за прелесть эти сказки!», презентація нових публікацій російських видань та інші.

Протягом 2010 р. представництвом агенства «Россотрудничество» було роздано до шкільних та університетських бібліотек понад 28000 примірників учбової, методичної та художньої літератури.

Підтримка російської діаспори, розвиток так званого «русского мира» є одним із провідних напрямків зовнішньої політики сучасної Росії. Сприяння розвитку російської мови, культури, збереження російських традицій співвітчизників стало одним із пріоритетних завдань ряду як державних органів влади Росії (наприклад, Міністерства закордонних справ), так і ряду громадських організацій, фондів. Україна, де проживає значна кількість етнічних росіян та російськомовних українців, лідирує по чисельності російської діаспори та по кількості російських об'єднань та товариств, які співпрацюють із Росією. Переважно ця співпраця стосується галузей культури та освіти. Офіційно Росія заявляє про невтручання в політичне життя в Україні, обмежуючи діяльність організацій по роботі з діаспорою лише захистом правових та культурних інтересів своїх співвітчизників.

Примітки

1. *В Харькове* появилось место, где можно смотреть кино на русском! // Городской дозор. – 2009, 17 червня.
2. *Всеукраинское* объединение "Русское содружество" поддерживает идею "Карты русского" // Офіційний сайт «Института Русского зарубежья». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.russkie.org/index. Доступ – 10.01.10 р.
3. *Институт* стран СНГ: История и повседневная деятельность // Офіційний сайт К. Ф. Затуліна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.zatulin.ru/index.php?section=institute. Доступ – 28.12.09 р.
4. *Карта* русского // Офіційний сайт «Фонда содействия объединению русского народа «Русские». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.russkie-fond.ru/work/karta/gde/. Доступ – 19.01.10 р.
5. *Международный* совет российских соотечественников // Офіційний сайт організації «Международный совет российских соотечественников». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.msrs.ru. Доступ – 10.01.10 р.
6. *Наша организация* – Россотрудничество // Офіційний сайт Федерального агентства у справах СНД, співвітчизників, проживаючих за кордоном, і з міжнародного гуманітарного співробітництва «Россотрудничество». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusintercenter.org.ua/. Доступ – 17.01.10 р.
7. *Российский* Центр международного научного и культурного сотрудничества при Правительстве Российской Федерации // Офіційний сайт організації «Росзарубежцентр». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://rzc.narod.ru/index.htm. Доступ – 10.02.10 р.
8. *Русский* центр. Определение и миссия // Офіційний сайт фонду «Русский мир». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/rucenter/presentation. Доступ – 10.01.10 р.
9. *Первые* наши соотечественники, проживающие за рубежом, получили Карту русского // Офіційний сайт «Фонда содействия объединению русского народа «Русские» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://russkie-fond.ru/press/articles/651. Доступ – 14.11.09 р.
10. *Соглашение* «О создании Всеукраинского совета российских соотечественников» // Офіційний сайт організації «Всеукраинское общественное объединение «Единое Отечество». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.otechestvo.org.ua/main/. Доступ – 09.01.10 р.
11. *Создан* Всеукраинский совет российских соотечественников // Офіційний сайт організації Международный совет российских соотечественников. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.msrs.ru/. Доступ – 10.01.10 р.

12. *Соотечественники* поставлены на карту // Русский мир. – 2009. – № 114.
13. *Стенограма* засідань круглого столу «Русскоязычная Украина: возможности и проблемы консолидации» (Москва, 27 квітня 2009 р.) // Офіційний сайт Інституту країн СНД. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.materik.ru/institute/events/table/detail. Доступ – 14.03.10 р.
14. *Стратегия* России в отношениях с Украиной // Офіційний сайт К. Затуліна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.zatulin.ru/index.php?&section=publications. Доступ – 15.01.10 р.
15. *Телепроект* «Российско-украинская дружба: история и современность» в Харькове // Офіційний сайт фонду «Русский мир». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/news/grants/news. Доступ – 16.03.10 р.
16. *Указ* Президента Российской Федерации о создании фонда «Русский мир» // Офіційний сайт фонду «Русский мир». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/fund/index.nested/decree_text.html. Доступ – 17.01.10 р.
17. *Численность* и состав населения Украины по итогам Всеукраинской переписи населения 2001 года. // Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrcensus.gov.ua/rus/results/general/nationality/. Доступ – 16.02.10 р.

УДК 929.6 (477) «19/20»

Історичні традиції в символіці українського козацтва XX–XXI століття

Бабкова Н. В.

Н. В. Бабкова в статті **«Історичні традиції в символіці українського козацтва XX–XXI століття»** досліджує процес виникнення та трансформації атрибутики рангових відзнак українського козацтва. Період, що розглядається, охоплює становлення козацької символіки часів національно-визвольної боротьби 1917–1920 років, її розвиток в умовах еміграції та незалежної Української держави. Особлива увага приділяється історичному підґрунтю атрибутики сучасного українського реєстрового козацтва.
Ключові слова: символіка, козацтво, еміграція, Українська держава.

Н. В. Бабкова *в статье* **«Исторические традиции в символике украинского казачества XX–XXI столетия»** исследует процесс возникновения и трансформации атрибутики и ранговых отличий украинского казачества. Рассматриваемый период охватывает становления казацкой символики времен национально-освободительной борьбы 1917–1920 годов, её развитие в условиях эмиграции и независимого Украинского государства. Особое внимание уделяется историческим корням атрибутики современного украинского реестрового казачества.
Ключевые слова: символика, казачество, эмиграция, Украинское государство.

N. V. Babkova *in the article* **«The historical traditions in the symbolism of the Ukrainian Cossacks of XX–XXI centuries»** the origins and transformation of attributes and symbols of the Ukrainian Cossacks are investigated. The reviewing period under cover the formation of Cossack symbols during the national liberation struggle of 1917–1920 years, its development in emigration circles and the modern Ukrainian state. The particular attention is sparing to the historical attributes forming the basis of symbols of the modern Ukrainian Registered Cossacks.
Key words: symbols, the cossacks, emigration, an Ukrainian state.

© Бабкова Н. В.

Ось уже понад двадцять років в Україні відбувається поступове відродження та розвиток козацьких традицій. Пройшовши фазу згуртування навколо єдиної ідеї, на сучасному етапі українське козацтво розпорошене. Існують різноманітні козацькі організації та об'єднання, які не бажають, задля вироблення загальнокозацького курсу розвитку та єдиної символіки, іти на компроміси та об'єднуватися. Хоча спроби були. Найяскравіша – Велика Рада усіх військових формувань, що відбулася на о. Хортиця у червні 2005р. Але, це була лише формальність. На сьогоднішній день, в державі існує близько сорока козацьких структур, кожна з яких використовує власну символіку [4, 7, 13]. Характерною ж рисою сучасної козацької атрибутики є її пов'язаність з історичними аналогами початку та середини XX століття. Особливо в цьому плані виділяється Українське козацтво та Українське реєстрове козацтво, як найпоширеніші козацькі організації.

Дослідженню проблеми створення козаками власної символіки присвятили свої праці С. Дроб'язко [2], В. Задунайський [3], Я. Семотюк [9], Д. Табачник [10] та інші. Однак цей процес висвітлювався в контексті певних історичних подій, тому питання комплексного аналізу формування українським козацтвом своєї атрибутики і надалі залишається відкритим. Складність вивчення